

instroombeperking bij de universiteiten kan ook worden begrepen in termen van kostenbesparing. 'Inferieure' grondstoffen – studenten die als niet slim genoeg worden ingeschaald – hoeven dan niet te worden verwerkt, want ze leveren sowieso geen nuttig eindproduct op. Laat de superieure grondstoffen de kosten van hun eigen verwerking betalen: schroef het collegegeld omhoog. Gaat Nederland het Engelse voorbeeld volgen, waar het collegegeld overal in één keer is verhoogd tot de 'commerciële prijs' van €10.000?

Sommigen vragen waarom de commercialisering van het onderwijs tot verschooling leidt, tot wat in het Engels *dumbing-down* heet. Dat is niet moeilijk te begrijpen, tenminste wat de grote lijnen betreft. Commercialisering betekent: de instellingen gaan niet langer van eigen, intrinsieke criteria van academische kwaliteit uit, maar van wat de omringende wereld wil en eist van ze, volgens de bekende economische imperatieven. Waarom dit tot *dumbing-down* leidt heeft met trends in het arbeidsproces te maken. Met de continue technologische ontwikkeling van de samenleving, denken de argeloze geesten, moeten de mensen steeds hogere opgeleid zijn. Ze stellen zich een imaginaire wereld voor waar bijna iedere (migranten terzijde) werknemer een expert is op één of ander wetenschappelijk gebied, gespecialiseerd in het toepassen van hoogwaardige postindustriële processen op steeds meer complexe en uiterst waardevolle producten. Een wereld van Silicon Valleys. Men komt deze clichés uiteraard tegen in de retoriek van de bovengenoemde strategische agenda, die *Kwaliteit in verscheidenheid* heet: 'Ondernemers, onderzoekers, docenten en studenten [zullen] meer uitgedaagd worden te excelleren. (...) De lat in het hoger onderwijs gaat omhoog' en veel meer van dat soort uit het buitenland geplagiede banaliteiten.

Dit beeld is echter vals. De werkelijkheid is juist het tegenovergestelde. De technologische vooruitgang betekent dat kennis steeds meer wordt geëxternaliseerd: die hoeft dus niet meer in het hoofd van de werknemer te zitten maar wordt ingebouwd in zijn instrumenten. Een simpel voorbeeld: het algemeen niveau (uitzonderingen daargelaten) van het wiskundeonderwijs is gedaald in de afgelopen vijftig jaar. Waarom? Omdat de leraren de verkeerde leerboeken of methoden gebruiken? Nee. Grofweg omdat er zakjappers zijn. De meesten van ons hoeven niet meer te kunnen tellen of vermenigvuldigen: dat doen onze computertjes voor ons. Er zijn tal van andere voorbeelden die het verval van de taalcompetentie, van praktische vaardigheden, zelfs van formele gedragsregels en discipline helpen te verklaren. Deze komen te vervallen omdat ze geen evident doel meer dienen binnen de logica van het huidige economische

stelsel. Dat wil zeggen, ze lijken geen zinvolle rol te spelen gemeten naar de maatstaf van het maximaliseren van de economische winst. Nogmaals, het gaat om economische imperatieven. Daarom wordt de studie van zulke 'verouderde' materie niet of steeds minder bekostigd.

De bovengenoemde ontwikkeling van het arbeidsproces heet *de-skilling*. Daar zijn in Nederland voldoende studies over. Aangezien de werknemers – nogmaals met een weliswaar cruciaal maar vrij klein percentage uitzonderingen – minder hoeven te weten dan vroeger; en aangezien het regime van de kwantificering nooit geld zal weggooien aan het financieren van iets wat een node-loze luxe is geworden, wordt het onderwijsstelsel omgevoerd in een steeds goedkoper model, zonder 'franjes', in het bijzonder zonder *Bildung*. Dat is wat aan de Nederlandse universiteiten plaatsvindt, wat zich overigens vrij lang geleden heeft ingezet. Studenten hebben dat goed begrepen: 'De staatssecretaris doet forse ingrepen om het studieklimaat te bederven. Voortaan bepaalt hijzelf samen met het bedrijfsleven langs welke lat studenten en instellingen worden gemeten en beloond,' schrijft het collectief Kritische Studenten Utrecht. De taal van de strategische agenda is in de eerste plaats retoriek, want voor de massa van de Nederlandse studenten wordt niet 'excellente' maar, op basis van de genoemde motieven, juist het tegenovergestelde beoogd en bereikt.

In de eenentwintigste eeuw zijn onze regeringen helaas, om redenen die maar al te begrijpelijk zijn, ambtshalve vijanden van het *Bildungsideal*. Het is een ideaal dat het waard is om voor te vechten. Daarvoor dient echter wel de bron van de misère gelokaliseerd te worden.

Marc Schuilenburg

Politiek: conflict

of consensus?

De ontideologisering

*van het veiligheids-
probleem*

“Het behoeft weinig toelichting dat het huidige beleid niet zozeer meer is gericht op sociale en economische hervormingen, maar vooral op de aanpak van gedrags- en overlastproblemen van specifieke groepen. Onderklasse is zo een term die strikt herleid wordt tot criminaliteit.”

Marc Schuilenburg doceert aan de sectie Criminologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij (co-)publiceerde onder meer *Mediapolis. Populaire cultuur en de stad* (2007), *Deleuze Compendium* (2009) en *De nieuwe Franse filosofie* (2011). www.marcschuilenburg.nl

Tijdens de milieutop in Kopenhagen in december 2009 vond een opmerkelijke gebeurtenis plaats. Een kleine groep milieuvrijwilligers grijpt de onderhandelingen aan om de boodschap te verkondigen: 'Klimaatverandering is een sociaal probleem'. Deze tekst slaat de spijker op de kop. Binnen overleggen de ministers over een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen om de opwarming van de aarde tegen te gaan. Langdurige onderhandelingen en veel abstract rekenwerk moeten zo leiden tot twintig procent minder uitstoot van CO₂ in 2020. De uitkomsten worden vervolgens aan de bevolking gepresenteerd als neutrale en breed gedragen oplossingen. Buiten laten de activisten zien dat de opwarming van de aarde veel meer is dan een milieuprobleem. Weliswaar is CO₂ een belangrijke oorzaak van de stijging van de temperatuur op aarde, maar ecologische problemen hebben ook grote sociale gevolgen en gaan om ideologische kwesties als rechtvaardigheid en armoede. Waar het dus op neerkomt zijn vragen als: 'Wat is de grens van onze economische groei?' en 'Hoe kun je voorkomen dat de maatregelen de armste landen het zwaarst treffen?' Kortom, de inzet van de betogers gaat om iets groeters.

Het milieuprobleem staat niet op zich. Met betrekking tot tal van belangrijke maatschappelijke vraagstukken hebben politieke partijen hun ideologische veren afgeschud. Principiële standpunten zijn verdwenen. Iedereen spreekt dezelfde taal. Neem het veiligheidsvraagstuk. Terwijl het niemand lijkt te storen dat het milieuprobleem volledig is ontideologiseerd, zo lijkt ook iedereen het erover eens dat dit de juiste weg is om het probleem van onveiligheid aan te pakken. De afgelopen jaren heeft dat geleid tot een stortvloed aan maatregelen die zich vooral richten op het tegengaan van straatcriminaliteit, denk aan samenscholingsverboden, preventief fouilleren, cameratoezicht – en zo mis ik er vast nog wel een paar. Nu gaat het er niet om de realiteit van bepaalde criminaliteit te ontkennen, maar het gaat er wel om dat veiligheid nauwelijks nog wordt verbonden met sociale vraagstukken als werk en scholing.

De ontwikkelingen op gebieden als milieu, gezondheidszorg en veiligheid hebben met elkaar gemeen dat er in de politiek geen ideologische strijd meer wordt gevoerd over de inrichting ervan. In plaats daarvan is er de paradoxale situatie ontstaan dat twee tegenstrijdige bewegingen elkaar in een houdgreep houden. Enerzijds trekt de overheid zich steeds verder terug op het gebied van sociale en culturele voorzieningen en legt ze de bal neer bij het bedrijfsleven. Zo zijn in een hang naar verzelfstandiging, privatisering en marktwerking allerlei taken en verantwoordelijkheden op onderwijs, volkshuisvesting en andere sociale zaken terechtgekomen bij private partijen, met alle ellende van dien. Anderzijds toont de overheid steeds meer

daadkracht op veiligheid. Op dit terrein versterkt de overheid juist haar regulering en bestrijdt ze de criminaliteit die het gevolg is van sociale en culturele ontwrichting. Daarmee geeft de overheid gehoor aan de roep in de samenleving om meer veiligheid. Veilig is heilig. De vraag is tot welke consequenties dit leidt.

Allereerst valt op dat niemand nog de belangen verdedigt van een onderklasse. Van oorsprong heeft dit begrip een sociaal-economische betekenis. Het wijst op het bestaan van een groep die wordt gekenmerkt door een hoge werkloosheid en een slechte inkomenssituatie en die weinig tot geen middelen heeft om de doelen die ze zichzelf stelt, te verwezenlijken. Het behoeft weinig toelichting dat het huidige beleid niet zozeer meer is gericht op sociale en economische hervormingen, maar vooral op de aanpak van gedrags- en overlastproblemen van specifieke groepen. Onderklasse is zo een term die strikt herleid wordt tot criminaliteit. Etniciteit en inkomen zijn hierbij de nieuwe categorieën. Zo wordt de registratie van etniciteit aangehouden om bepaalde veiligheidsdoelen te bereiken. Tegelijkertijd moeten inwoners van bepaalde wijken of straten over een bepaald inkomen beschikken om daar te mogen wonen. Maar dat er nog steeds een sociaal-economische onderklasse bestaat, hebben de grootschalige rellen in Londen en andere Engelse steden laten zien. Uit woede over het gebrek aan maatschappelijke vooruitzichten en opgroeiend in een maatschappij die je voortdurend aanmoedigt de nieuwste sneakers, kleding, sieraden en auto's te kopen, menen de jongeren met geweld te moeten pakken waar ze recht op denken te hebben. En daarbij gaat het niet toevallig om jongeren uit achterstandswijken met weinig kansen op de arbeidsmarkt.

Steeds meer wordt veiligheid ook gepresenteerd als een berekenbaar, controleerbaar en dus te managen goed. Voor een belangrijk deel wordt dit uitgevent door een groeiend aantal nieuwe experts dat nauw is verbonden met de politiek. Evaluatiecommissies, adviesbureaus en onderzoeksinstituten: zij allen hebben in de afgelopen jaren hun status en prestige zien stijgen. Ze worden gezien als specialist op veiligheid en worden om commentaar of advies gevraagd bij een dodelijke schietpartij in een winkelcentrum of grootschalige rellen op een strandfeest. Hoe verschillend al deze incidenten ook zijn, de bijna automatische beoordeling van deze deskundigen op een dergelijke gebeurtenis is: 1) gebrek aan informatie, 2) onvoldoende risico-inschatting en 3) onduidelijke overlegstructuur. Niet alleen komen de bevindingen altijd op dezelfde voorspelbare les neer. Ook vormen ze keer op keer aanleiding tot een eindeloze stroom van voorstellen voor meer efficiëntie en verdergaande maatregelen die de kans op een volgend incident moeten

voorkomen, van een strengere vergunningverlening tot een uitbreiding van preventief fouilleren. Daarmee is het idee van de maakbare samenleving weer helemaal terug. Ik heb het hier niet over het maakbaarheidsdenken van de jaren zeventig dat vooral sociaal gesitueerd was en zich richtte op resocialisatie van de dader. Wel over een geloof in een nationale maakbaarheid door veiligheid. Men vertrouwt volledig op de effecten van strengere en uitgebreidere wetgeving, in de werking van maatregelen als gebiedsverboden, in de kenbaarheid van personen door het opstellen van risicoprofielen en risicoscores, in de voorspelbaarheid van menselijke gedragingen door het gebruik van intelligente camera's en datamining – en zo verder. De ironie van deze nieuwe maakbaarheid schuilt in de gedachte dat de samenleving zelf wordt voorgesteld als een passief object met bepaalde eigenschappen dat gericht kan worden beïnvloed en gevormd. Daadkrachtige politici zijn dan de actieve krachten die voor veranderingen kunnen zorgen.

Tegelijk is er de overspannen toon van politieke partijen, ongeacht de politieke kleur. Hoewel hiervoor nauwelijks empirisch bewijs is te vinden, menen politici dat zwaarder straffen leidt tot een veiligere samenleving – maakt niet uit over welk delict het gaat. Daarbij is het bekritisieren van de rechterlijke macht een huiselijk ritueel. Zo vond de VVD'er Johan Remkes, destijds minister van Binnenlandse Zaken, de 18 jaar celstraf die Volkert van der Graaf kreeg voor de moord op Pim Fortuyn in 2003 'veel te laag'. De huidige vice-premier, Maxime Verhagen, doet in 2005 de vrijspraak door het Hof van terrorismeverdachte Samir A. af als 'onacceptabel' en 'onbegrijpelijk' en stelt prompt voor de wetgeving te veranderen. En met betrekking tot het huidige criminaliteitsprobleem is het niet alleen de PVV die met drastische, en weinig serieuze oplossingen komt. In 2008 al pleit Hans Spekman, woordvoerder armoebeleid en asielzaken van de PVDA, voor onorthodoxe maatregelen om Marokkaanse probleemjongeren aan te pakken. 'De Marokkanen die niet willen deugen, moet je vernederen voor de ogen van hun eigen mensen. Je moet ervoor zorgen dat ze de sulletjes worden van hun wijk. Dat is het enige dat werkt,' aldus Spekman, waarmee hij bewijst dat het niets uitmaakt of het populisme van links of rechts komt.

Laat ik er geen doekjes om winden. Illustratief voor de politiek is dat principiële standpunten zijn ingewisseld voor pragmatische oplossingen. Nauw hiermee verbonden is het belang dat wordt toegekend aan effectiviteit en rendement. Door dit soort termen als neutraal te presenteren, zijn fundamentele vraagstukken vooral technische aangelegenheden geworden. Efficiënte oplossingen gaan dan door voor goede oplossingen. Het gevolg hiervan is dat voorheen ideologische

vraagstukken volledig zijn gedepolitiseerd, van milieu tot gezondheidszorg en van onderwijs tot veiligheid. Wat het laatste betreft, is er een consensuele visie op de aanpak ervan zonder dat er een discussie wordt gevoerd over onderliggende sociale, economische of culturele oorzaken als uitsluiting en armoede. De boodschap wordt uitgedragen dat beleid een kwestie is van gezond verstand en eenvoudige oplossingen. Terwijl het in feite gaat om moeizame en langdurige processen die zich niet lenen voor kortetermijnmaatregelen. Want wil men de problemen in de steden op lange termijn aanpakken door bewoners meer kansen te bieden en hun levensomstandigheden te verbeteren? Of streeft men slechts kortetermijnsucces na door in bepaalde wijken hardhandig de criminaliteit te bestrijden?

De vraag is waar je naar een alternatief moet zoeken. Op dit punt wil ik wijzen op het antagonistische karakter van politiek. *Agon* is het Griekse woord voor competitie. Het verwijst naar het conflict tussen de protagonist (de held) en de antagonist (de tegenstander). Meer in het algemeen heeft het betrekking op iedere vorm van strijd tussen antagonistische actoren (vakbonden, politieke partijen, belangenorganisaties) in een democratische samenleving. Dit betekent dat politiek gaat om conflict en de mogelijkheid tot verschillen. Politiek is een strijd tussen ideeën hoe de samenleving in te richten. Het gaat dus niet om een *we agree to disagree*, zoals de afspraak luidt tussen dit kabinet en de pvv. Ideologische verschillen van mening worden hierin niet opgelost. Ze worden slechts buitenspel gezet om door te kunnen regeren. Willen politieke partijen daadwerkelijk verschil maken, dan is er een *we disagree to agree* nodig. Politiek krijgt pas echt betekenis als de burger voor een principiële keuze wordt gesteld tussen concurrerende visies op de aanpak van maatschappelijke vraagstukken.

Luuk Boelens

Ruimtelijke ordening in crisistijden

“Het [ruimtelijke beleid, red.] vraagt juist om een rijks-overheid die deze (her)transitie naar een weer maatschappelijk zelfbewuste samenleving krachtig begeleid, experimenteer-ruimte mogelijk maakt en de condities voor collectieve zelfactie scheidt, juist omdat de bestaande wet- en regelgeving, organisatie, gewoontes en financiering er niet langer naar zijn.”

Luuk Boelens is rijkshoogleraar planologie aan de Universiteit van Utrecht, een van de twee managing directors van Urban Unlimited en lid van de redactieraad van de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning.

In de ochtend van 14 juni jongstleden schrok de nieuwe minister van Infrastructuur en Milieu, Melanie Schultz van Haegen-Maas Geesteranus, de Nederlandse goegemeente op door in een interview met *de Volkskrant* te beweren dat zij niet langer bang was voor 'Belgische toestanden'. Waar tot voor kort over de Belgische ruimtelijke inrichting vooral besmuikt werd gedaan, sinds de beroemde architect Renaat Braem het land in 1968 tot het lelijkste ter wereld had uitgeroepen, werd België plotsklaps tot gidsland verklaard. In het vraaggesprek roemde de minister België als het toonbeeld van een land dat veel minder is 'dichtgeregeld'. In het reglementaire vragenuur dat diezelfde middag in de Tweede Kamer plaatsvond werd echter pas duidelijk waarop ze precies doelde. Haar uitlatingen moesten vooral gezien worden in het licht van het particulier opdrachtgeverschap in de woningbouw. Want waar in België meer dan 70% van die bouwproductie wordt gerealiseerd door of onder supervisie van de bewoners zelf, zij daardoor veel meer zelf bepalen hoe hun woning eruitziet en er derhalve volgens Schultz ook meer waardering voor zouden hebben, ligt dat cijfer in Nederland op amper 10%. Vooral daarin zou België Schultz' gidsland zijn. Maar wat u hiervan ook zou mogen vinden, en of u nu eerder zou genieten van de (inmiddels uit de lucht genomen) blog *ugly belgian houses* of zijn counterpart *nice belgian houses*; buiten dat zijn de uitlatingen van Schultz op zijn minst in tweeledig opzicht opmerkelijk. Want ten eerste gaat zij er immers niet meer over. Bij het aantreden van het kabinet-Rutte is weliswaar het ruimtelijk ordenings- en milieudeel van voormalig vrom onder haar nieuwe ministerie Infrastructuur en Milieu gekomen, maar het volkshuisvestingsdeel niet. Dat ressorteert inmiddels onder BZK, en dus minister Piet Hein Donner. Ten tweede zijn haar uitlatingen ook nog eens extra opmerkelijk omdat al vanaf begin 2000 alle kabinetten (van Paars tot liberaal-christen-populistisch) het stimuleren van particulier opdrachtgeverschap prominent op de agenda hebben gezet. Ondanks alle maatregelen (financieel, ten aanzien van regelgeving en processteun) heeft dat niet tot meer particulier initiatief in de woningbouw geleid. Integendeel, sinds midden jaren '90 is het zelfs structureel gedaald van 17% naar 10%. Een recente evaluatie van tien jaar particulier opdrachtgeverschap (*Zelfbouwen in Nederland*, SEV 2010), nuanceert de invloed van de overheid hierop dan ook sterk. Het rapport wijt het lage aandeel particulier initiatief in Nederland niet zozeer aan regelgeving, maar vooral aan bouw-institutionele en sociaal-culturele verschillen, alsmede aan omstandigheden van krimp in de perifere delen van Nederland. Juist hier was zelfbouw tot voor kort immers heel gebruikelijk.